

Bieniecki, Zdzisław

"L'inventaire général des monuments et richesses artistiques de la France", Paryż : [recenzja]

Ochrona Zabytków 19/3 (74), 73-74

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wadzących w nich rabunkową gospodarkę, aby wypełnić podstawowe postanowienie ustawy, że zabytek nie może być użytkowany w sposób, który niszczy jego walory turystyczne.

Autor podkreśla, że główną metodą rozwiązania tych problemów stać się może jedynie klasyfikacja zabytków z określeniem przeznaczenia obiektów oraz realizacja wynikających z niej wskazań, oparta na dokumentacji wykonanej przez specjalistów (przykłady). Konserwacji powinny być poddane wszystkie zabytki objęte opieką państwową, a adaptacji podlegać mogą tylko te wnętrza, które nie mają muzealnego znaczenia i bez odpowiedniego przekształcenia nie mogą wypełniać współczesnej, użytkowej roli.

W dalszych rozważaniach autor dotyka najistotniejszej kwestii zastanawiając się jak ustalić granice restauracji zespołu architektonicznego, poszczególnych obiektów w tym zespole, a w ich obrębie poszczególnych części. Jak połączyć przy tym historyczną prawdę, wartości estetyczne, wymogi konstrukcyjne i potrzeby funkcjonalne? Nauka radziecka wypracowała główne metodologiczne zasady konserwacji, lecz nie można ustalić z góry rozwiązań

wszystkich problemów, które wynikają indywidualnie przy konserwacji obiektu; przede wszystkim dlatego, że ma on swoją własną specyfikę, swoje życie i miejsce w zespole i przyrodzie. Właśnie dlatego Władimir Iwanow uważa rolę architekta-konserwatora za tak odpowiedzialną, a jego pracę określa jako nieprzerwany proces twórczy, podbudowany głęboką wiedzą naukową.

W zakończeniu autor podkreśla, że radziecka nauka i praktyka konserwatorska będą musiały rozwiązać jeszcze wiele nowych problemów, znaleźć właściwe drogi organicznego powiązania zadań ochrony zadaniami tworzenia współczesnych zespołów architektonicznych o wysokich walorach ideologicznych i estetycznych.

Artykuł W. Iwanowa uzupełniają na dalszych stronach pisma (48—53) sylwetki trzech czołowych postaci radzieckiej praktyki konserwatorskiej, pod ogólnym tytułem „Mistrzowie restauracji” (A. Cziniakow, P. N. Maksimow; G. Sztendier, L. M. Szuljak; L. Dawid, W. P. Smimow).

Barbara Lenard

*

L'inventaire général des monuments et richesses artistiques de la France, wyd. Ministerstwo Kultury. [Paryż, b. r. w.], 26 stron, 2 il.

Potrzeba całościowej inwentaryzacji naukowej stanu posiadania w zakresie dziedzictwa kulturalnego jest w wielu krajach odczuwana również silnie, jak świadomość braku jej pełnego zaspokojenia. Należy do nich m.in. bogata w zabytki Francja, gdzie wyrazem przedsięwzięć, podjętych ostatnio w dziedzinie inwentaryzacji, stała się specjalna, poświęcona im publikacja. Wydaną przez francuskie Ministerstwo Kultury publikację otwiera przedmowa piera Ministra Kultury, André Malraux, zwracająca uwagę na niektóre specyficzne aspekty nowoczesnego ujęcia inwentarza zabytków sztuki i zagadnienie ich wartościowania z naukowego punktu widzenia. Trzonym wydawnictwa jest pełny tekst „Dokumentu przyjętego przez Komisję Narodową dla przygotowania zestawienia inwentarza generalnego zabytków i skarbów sztuki Francji na podstawie sprawozdania przedłożonego przez p. André Chastel, profesora historii sztuki w Sorbonie”, obejmujący 5 rozdziałów. W rozdziale I, zatytułowanym „Przypomnienie historyczne”, przedstawiono rozwój koncepcji inwentaryzacji oraz jej związek z klasyfikacją zabytków i stosunek do konserwacji, dotychczasowe podstawy prawne i poczynania organizacyjne. Przypomniano ponadto dotychczasowe osiągnięcia badawcze, których wynikiem były publikacje o ograniczonym zakresie, nie spełniające zadania inwentarza naukowego, oraz zwrócono uwagę na potrzebę takiego inwentarza i jego znaczenie również jako podstawy dla wydawnictw popularyzatorskich. W rozdziale II, noszącym tytuł „Cele inwentarza zabytków”, określono jako główne cele przedsięwzięcia dostarczenie danych dla służby konserwatorskiej i pobudzenie lokalnej „świadomości artystycznej”, która stanowiłaby pomoc dla organów administracyjnych, a zarazem jedną z dróg dostępu mas do kultury. Szczególny nacisk położono na znaczenie naukowe inwentarza, który — w przeciwieństwie do orzeczeń o uznaniu za zabytki i rejestrów klasyfikacyjnych — nie posiada mocy prawnej, ani nie służy potrzebom praktycznym, co uwalnia go od ograniczeń, zawężających zakres dokumentów urzędowych. Stwierdzając, że modernizacja i rozwój zagospodarowania kraju odbywają się kosztem dziedzictwa artystycznego zwrócono zwłaszcza uwagę na potrzebę uchwycenia i zachowania śladu istnienia pomniejszych zabytków, których zagładę należy uważać z czasem za nieuchronnie przesądzoną. Podjęcie „Inwentarza” pozwoli zarazem na bardziej wnikliwe

pogodzenie wymogów kultury i „postępu” przez adaptację lub co najmniej zinventaryzowanie zagrożonych obiektów. Dano również wyraz nadziei, że przedsięwzięte prace wpłyną na liczne instytucje administracyjne, gospodarcze itp. w kierunku zmiany ich stanowiska w stosunku do zabytków i lepszej koordynacji poczyniń inwestycyjnych z badaniami terenowymi, dla przeprowadzenia których wielkie roboty publiczne niejednokrotnie stwarzają niepowtarzalną okazję. Jako zadanie „Inwentarza” wymieniono ponadto pełną rejestrację źródeł, co stworzy podstawę dokumentacyjną dla badań nad zabytkami, które uległy zagładzie lub zniekształceniu, oraz przyczyni się do prawidłowości dokonywanych rekonstrukcji i restauracji. Podkreślając długofalowy i perspektywiczny charakter przedsięwzięcia, wyrażono przekonanie o jego wykonalności we Francji, co pozwoli wydobyć ją z sytuacji nie odpowiadającej jej godności w stosunku do wyników osiągniętych w innych krajach, a będących przedmiotem następnego rozdziału. Rozdział III, nazwany „Inwentarze zabytków sztuki za granicą”, zawiera zwięzły przegląd przebiegu i stanu zaawansowania prac nad inwentaryzacją zabytków w innych krajach europejskich (m.in. w Polsce) oraz charakterystykę podstaw prawnych i organizacyjnych, jak również osiągnięć wydawniczych w zakresie publikacji skrótowych typu katalogowego i inwentarzowych, opatrzonych pełnym aparatem dokumentacyjno-krytycznym. W rozdziale IV, omawiając „Podjęcie idei Inwentarza narodowego”, wyszczególniono kolejne akty prawne od założeń IV Planu rozwoju gospodarczego i społecznego, poprzez zatwierdzającą go ustawę nr 62900 z 4.VIII.1962 r. do dekretu Prezesa Rady Ministrów i rozporządzenia wykonawczego Ministra Kultury z 4.III.1964 r., powołujących Komisję Narodową dla przygotowania zestawienia Inwentarza generalnego zabytków i skarbów sztuki Francji. Rozdział V, jak wynika z brzmienia jego tytułu „Zasady organizacyjne”, obejmuje wyszczególnienie zasad, na których oparto wprowadzenie zamierzonych przedsięwzięć w życie. Zadaniem Komisji w oparciu o badania naukowe jest: „rejestracja, badanie i krzewienie znajomości każdego dzieła, które z tytułu swego charakteru artystycznego, historycznego lub archeologicznego stanowi składnik dziedzictwa narodowego”. Mając na względzie, że doświadczenia ubiegłowieczne dowiodły niemożliwości przemieszania:

1. inwentarza zabytków nieruchomości (wraz z wyposażeniem stałym),
 2. inwentarza zabytków ruchomych,
- a wykazały konieczność ich koordynacji, uznano za

pożądane zsynchronizowanie obu kwestionariuszy oraz powrót do ujęcia repertoriów zabytków ruchomych (wraz z państwowymi i prywatnymi zbiorami już istniejącymi bądź mającymi powstać w przyszłości) w ramy jednych i tych samych norm, pod ogólnym kierownictwem Komisji Narodowej. Uznano na koniec za odpowiadające obecnemu stanowi wiedzy i bieżącym potrzebom rozszerzenie „Inwentarza” na dwie dziedziny:

3. inwentarz dokumentacji archiwalnej do zabytków sztuki,

4. inwentarz ikonograficzny symboli, wyobrażeń i emblematów w sztuce sakralnej i świeckiej, mając na względzie korzyści, wynikające dla każdej z wymienionych gałęzi ze współdziałania z pozostałymi, podczas gdy całość swym zasięgiem i ambicjami reprezentowałaby godnie „Inwentarz” zabytków sztuki we Francji. Zrealizowanie tak pojętego „Inwentarza” przewiduje stałą współpracę wszelkich organów administracyjnych i organizacji społecznych, których działalność rozciąga się na rozpatrywaną dziedzinę przy zachowaniu samodzielności służb specjalistycznych, ograniczonej jedynie stosowaniem norm, co jest niezbędne, aby wyniki prac mogły być wykorzystane dla potrzeb „Inwentarza”. Realizacja „Inwentarza” zakłada również przegrupowanie rozproszonej istniejącej dokumentacji oraz jej uporządkowanie, sprawdzenie i metodyczne uzupełnianie, w wyniku czego ma powstać kartoteka działowa, z której będzie można czerpać potrzebne informacje. W praktyce uznano za konieczne stworzenie ogniw pośredniego między instancją lokalną (dla Francji na szczeblu departamentu), a centralną instancją narodową. Wynika stąd trójstopniowy schemat organizacyjny, który kształtowałyby się następująco:

1. Komisja Narodowa, do której należeć będzie ustalanie planów i norm pracy, rozdział kredytów, gromadzenie materiałów, zwoływanie kolokwium specjalistycznych, wysyłanie ekip badawczych oraz podejmowanie wszelkich kroków, potrzebnych dla zapewnienia powodzenia i ciągłości przedsięwzięcia;
2. Komisje regionalne, złożone z przedstawicieli zainteresowanych instytucji i z osób prywatnych, mające w ramach dyktand udzielanych przez Komisję Narodową bardzo znaczną swobodę działania;
3. Komitety departamentalne, lokalne lub techniczne, stanowiące organ wykonawczy Komisji Regionalnych.

Dokumentację zestawioną przez Komitety departamentalne, w wykonaniu programu ustalonego na szczeblu regionalnym wg dyktand Komisji Narodowej, stanowiąc będą w zasadzie:

- notatki, sporządzone wg szczegółowych norm,
- towarzyszące tymże notatkami plany i zdjęcia rysunkowe,
- uzupełniająca je odnośna dokumentacja fotograficzna, zestawiona w oparciu o fototele istniejące i uzupełniana w wyprawach terenowych.

Przechowanie wymienionej dokumentacji przewiduje się na trzech szczeblach: centralnym, regionalnym i departamentalnym, zaś jej wykorzystanie zo-

stanie zapewnione przez zastosowanie najnowocześniejszych środków technicznych.

Obarczona przygotowaniem Inwentarza generalnego Komisja Narodowa postawi w ten sposób do dyspozycji architektów, historyków sztuki, archeologów i — ogólnie biorąc — wszystkich badaczy sieć ośrodków dokumentacji, dokąd dotrą wszelkie informacje, zdolne dopomóc im w wykonaniu ich zadań. Ponadto, przez publikacje zbliżone do „serii” zagranicznych i przygotowywane w sposób umożliwiający dotarcie nie tylko do specjalistów, lecz również do szerokiego kręgu odbiorców, Komisja przyczynić się ma do „integralnego włączenia dziedzictwa kulturalnego w życie narodu”, co stanowi główny przedmiot zamierzonego przedsięwzięcia, mającego prowadzić do rzeczywistej odnowy badań nad historią sztuki we Francji.

Uzupełnieniem zasadniczej części wydawnictwa są aneksy zawierające pełne teksty: dekretu Prezesa Rady Ministrów nr 64-203 z 4.III. 1964 r., powołującego do życia przy Ministrze Kultury Komisję Narodową dla przygotowania zestawienia inwentarza generalnego zabytków i skarbów sztuki Francji oraz rozporządzenia wykonawczego Ministra Kultury z tejże daty, ustalającego skład osobowy wymienionej Komisji i jej władz naczelnych. Dobór ilustracji, przedstawiających XIX-wieczne widoki rozbiórek budowli zabytkowych, podkreśla przez swoistą wymowę wagę zagadnienia będącego przedmiotem publikacji.

Programowe wydawnictwo francuskie budzi refleksje i skłania do porównań. Uderza przede wszystkim, w porównaniu ze stanem zaawansowania akcji inwentaryzacyjnej w innych krajach, brak posiadania przez Francję — mimo przeszło stuletniej tradycji i daleko posuniętych prac przygotowawczych — jednolitego inwentarza krajowego i poprzestanie na niezdolnych do zastąpienia go, rozproszonych inicjatywach, ograniczonych terytorialnie bądź przedmiotowo. W obecnie przedstawionym ujęciu zwraca uwagę dysproporcja między niezwykle drobiazgową dokumentacją, a odległą — aczkolwiek stanowiącą zasadniczy cel przedsięwzięcia — publikacją właściwego inwentarza, „na wzór” serii ukazujących się w innych krajach. W związku z tym nasuwa się obawa, że niezwykle szeroko zakrojony zakres „Inwentarza” (z dokumentacją archiwalną oraz wydzieloną ikonografią włącznie) może utrudnić pełne powodzenie tak maksymalistycznie pojętego przedsięwzięcia. Wątpliwości budzi również zamierzona wielostronność opracowania, której realizacja może okazać się zawođa wobec znanych trudności w pogodzeniu poziomu naukowego z ujęciem popularyzatorskim i stojącej mu na przeszkodzie ograniczonej atrakcyjności tego rodzaju wydawnictw. Życząc nowej inicjatywie francuskiej powodzenia w realizacji pożytecznego przedsięwzięcia, należy oczekiwać jego jak najszybszych wyników w formie publikacji, które wzbogacą warsztat naukowy badaczy również i w Polsce ze względu na długotrwałą tradycję związków artystycznych między obu krajami.

Zdzisław Bieniecki

*

Richtlinien zum Schutze alter wertvoller Orgeln, Weilheimer Regulativ. Zugleich kurzgefasster Bericht über die Tagung der Orgeldenkmalpfleger in Weilheim Teck von 23 bis 27 April 1957. Verlag Merseburger, Berlin 1958.

W dniach 23—27 kwietnia 1957 r. odbyły się w Weilheim/Teck (Niemiecka Republika Federalna) konferencje poświęcone ochronie zabytkowych organów, zorganizowane staraniem Krajowego Związku Ochrony Zabytków i Towarzystwa Przyjaciół Organów.

Konferencje te, przeplatane koncertami na barokowych 23 rejestrowych organach w miejscowym kościele św. Piotra, zgromadziły ponad 60 uczestników. Owocem tych konferencji są przepisy normujące ochronę zabytkowych organów. Straty jakie poniosła kultura w wyniku wojen i narastającego procesu niszczenia są ogromne. Aby ocalić przed dalszym niszczeniem nieliczne już zabytkowe instrumenty organowe, ustalono ogłoszone drukiem przepisy, według których powinna postępować ich ochrona oraz inwentaryzacja. Całość została ujęta w siedmiu zagadnieniach: